

ATATÜRK'ÜN VEFATININ BULGARİSTAN KAMUOYUNDAKİ YANKILARI*

Melih TINAL**

Öz

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'nden farklı bir dış politika izledi. Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politika ilkeleri tam bağımsızlık ve ulusal egemenlik çerçevesinde uygulanan gerçekçilik, barış taraftarlığı, ulusların eşitliği ve güvenlik sistemlerine dayanmaktaydı. Tüm bu özellikler O'nun yalnızca Doğu dünyasında değil, çağdaş değerlerin savunucusu olma niteliğiyle Batı dünyasında da büyük bir saygınlık kazanmasına neden oldu. Yaşamı boyunca ve vefatından sonra dünya yayın literatüründe yerini alan sayısız eser işte bu saygınlığın sonucudur.

Anahtar Sözcükler: Mustafa Kemal Atatürk, Bulgar Basını, Bulgaristan Kamuoyu.

ECHOES OF ATATURK'S DEATH IN THE BULGARIA PUBLIC OPINION

Abstract

Since its founding, the Republic of Turkey has followed a different foreign policy from the Ottoman Empire. Mustafa Kemal Atatürk's principles of foreign policy were based on realism, irenic, equality of nations and security systems which were applied in the framework of full independence and national sovereignty. All of these features gave Atatürk a huge prestige not only in the Eastern world but also in the Western world which is the defender of contemporary values. Numerous book about him which were published during his lifetime and after his death is the result of this prestige.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, Bulgarian Press, Public Opinion of Bulgaria.

* Atatürk'ün vefatı ve cenaze törenine ilişkin Bulgaristan basınında çıkan makale ve haberleri Sofya Kiril ve Methodies Ulusal Kütüphanesi'nden edinmemizi sağlayan ve tercümesini gerçekleştiren değerli öğrencim Deniz Çalışkan'a ve adı geçen kurumda kendisini yönlendiren Prof. Dr. Cengiz Hakov'a teşekkürlerimi sunarım.

** Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
(melih.tinal@deu.edu.tr).

Giriş

Türk ulusunu I. Dünya Savaşı sonrasında karşı karşıya kaldığı yok olma tehlikesinden kurtararak, ulusal egemenliğe dayalı ve tam bağımsız bir Türk devletinin kurucusu ve 20. yüzyıla yön veren kişilerden biri olan Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı tüm dünyada geniş yankı uyandırmış ve samimî üzüntüye neden olmuştur. Bu üzüntünün bir sonucu olarak dünya basınında Türk milletinin acısını paylaşmak amacıyla Atatürk'ün yaşamı, üstün askerî dehası, liderlik özellikleri, barışçılığı ve devlet düşüncesinin işlendiği ve günlerce devam eden birçok makale, haber ve yorum yayınlanmıştır. Dünya kamuoyunun Atatürk'e vermiş olduğu önem şüphesiz O'nun yalnızca Türk milletinin değil tüm dünyanın mazlum ulusları için bir tam bağımsızlık ışığı yaymasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada tüm bu özellikleriyle gerek Türkiye'de, gerekse dünya çapında sayısız araştırma ve incelemelere konu olan Atatürk'ün vefatının Bulgaristan basınındaki yansımaları incelenecektir. Çalışmada ağırlıklı olarak *Slovo, Borba, Dnevnik, Utro ve Narodn Glas* gazetelerinden yararlanılmıştır. Bu haberler dışında Bulgar basınından Türk basınına yansıyan haberler de çalışmamız içinde değerlendirilmiştir.

1. Mustafa Kemal Atatürk'ün Vefatının Bulgar Basınındaki Yankıları

16 Ekim 1938 Pazar günü Atatürk'ün bir süre önce yakalanmış olduğu karaciğer rahatsızlığının normal seyrinde iken birden şiddetlendiği Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğinden yapılan açıklama ile duyurulmuştu.¹ Ayrıca, 17 Ekim 1938 saat 15.00'te Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığının Atatürk'ün sağlık durumuna ilişkin tüm elçiliklere gönderdiği genelge niteliğindeki telgrafın son bölümünde yer alan *vaziyet ciddiyetini muhafaza etmektedir*² ifadesi Avrupa basınında olduğu gibi Bulgaristan basınında da yankı bulmuştu. Bulgar basınında Atatürk'ün sağlık durumuna ilişkin tespit edebildiğimiz ilk haber 18 Ekim 1938 tarihli *Utro* gazetesinde yer almaktadır. 18 Ekim 1938 tarihli gazetede *Kemal Atatürk Yaşamla Ölüm Arasında* başlığı ile verilen haberde birçok hekimden oluşan tıp heyetinin Atatürk'ün vefatını kaçınılmaz olarak gördüğü dile getirilmekteydi.³ Aynı gazetenin 19 Ekim 1938 tarihli sayısında Atatürk'ün sağlık durumunun gittikçe ağırlaşmakta olduğu şu satırlarla yer almıştı: “*Saat 20'de yayımlanan resmi tebliğde Sayın Kemal Atatürk'ün sağlık durumunun kötüye gittiğinden, hastalığın 38 derece ateş, solunum 22, nabız 120 değerlerinde seyrini sürdürdüğünden bahsedilmektedir. Sayın Atatürk'ün kötü olan sağlık durumu toplum arasındaki toplum arasındaki ve bilhassa Atatürk'e karşı büyük*

1 Ülkü-Halkevleri Dergisi, Sayı: 70, Birincikânun, Cilt: XII, s. 355.

2 Bilâl N. Şimşir, “Atatürk'ün Hastalığı”, *Bellekten*, C. LII, Ağustos 1988, Sayı 203'den ayırbasım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 1243,

3 *Utro*, 18 Oktomvri 1938.

ve karşılıksız sevgi ve saygısı olan ve büyük şükran duygusu besleyen halk arasında heyecanı artırmaktadır. İstanbul'a ülkenin pek çok yerinden insanlar gelmektedir... Atatürk'ün ölümünden sonra yeni cumhurbaşkanı seçilene kadar Atatürk'ün görevleri meclis başkanına devredilecek. Hükümet 24 saat içinde seçim kararı alarak meclisin yeni cumhurbaşkanını seçmesi gerekli. Kemal Atatürk'ün sağlık durumunun bu sabah ağırlaştığı söylendi. Türk halkı Atatürk'ün son günlerini yaşadığına inanıyor"⁴. Bu haberden yalnızca bir gün sonra, 20 Ekim 1938 tarihinde, aynı gazete Anadolu Ajansı kaynağı ile verdiği haberinin ilk bölümünde koma sonrasında Atatürk'ün sağlık durumunda bir düzelme görüldüğünü ifade ediyordu. Reuters kaynaklı verilen diğer bir haberde ise Atatürk'ün vefatının an meselesi olduğu her an ömrünün sonunun gelmesi beklenmektedir ifadeleriyle duyurulmuştu⁵. Yine *Utro* gazetesinin 21 Ekim 1938 tarihli nüshasında yer alan ve Mustafa Kemal'in siyasî ve askerî kişiliğinin "Sofya'da Görevde Bulunduğu Zamanda Atatürk'ün Türk Ordusunun Başına Geçip Kumandan Olma Hayali-Atatürk Sofya'nın Seçkin Topluluğu Önünde Herkesin Sempatisini Kazanmış, Yorulmadan Dans Eden-Bulgaristan'ın Tüm Hayatını Araştıran Parlak Bir Binbaşı-Nasıl Türkiye Cumhuriyeti'nin Lideri Oldu-Sultanın Kanat Yaveri İsyancıların Başına Geçip Yeni Türkiye'yi Kurdu" üst başlıklarıyla incelendiği bir makale yayınlanmıştır. Makalede Sofya günlerinden yalnızca bir yıl önce Balkan Savaşı'nda, Bulair'de, Bulgar ordusuna karşı savaşan Mustafa Kemal'in yüksek kültür düzeyi ve zarif kişiliği ile Sofya'da saygınlık kazandığı; o günlerde dahi yeni bir Türkiye'nin hayalini kurduğu ve bu amaçla Milli Mücadele'nin lideri olduğu şu satırlarla belirtilmekteydi: "Atatürk Sofya'da kısa dönem bulunmasına rağmen herkesin kalbini kazanmaya muvaffak oldu ki bir yıl öncesi Balkan savaşında Türk ordusu etkili harekât şefi olarak Bulgar ordusuna karşı Bulair'de savaşmıştı. Kısacası Bulgar ordusunu yakından tanıyan az sayıda Türk subaylarından birisiydi. Bulgar ordusuna yüksek değer veriyordu. Atatürk yüksek kültür düzeyi ile Sofya'da çok sempati kazanıyordu...1919 yılında Doğu Anadolu'da İtilaf birliklerinin eski İstanbul'u ve İzmir'i ele geçirdiklerini hazmedemeyen yurtsever vatandaşlar isyancı savaşları başlatmışlardı. Atatürk hemen bu isyancı ordunun önüne geçerek eski İstanbul ve İtilaf birlikleri için çalışanlara karşı savaş ilan etti. Onun yanına hemen önde gelen askeriye liderleri, çok sayıda devlet adamları toplanıp Sivas'ta birinci kurtuluş meclis toplantısını gerçekleştirip bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atmış oldular. Aynı zamanda Rumlar Smirna'yı ele geçirmişler Anadolu'yu girmek istiyorlardı. Atatürk büyük uğraşlarla çevresine sağlıklı ve mantıklı düşünen akıllı kişilerin katılımını sağladı"⁶.

Bu günlerde Atatürk'ün sağlık durumuna ilişkin haberleri sütunlarına taşıyan bir diğer Bulgaristan gazetesi de *Slovo*'dur. 20 Ekim 1938 tarihli gazetede

4 *Utro*, 19 Oktomvri 1938.

5 *Utro*, 20 Oktomvri 1938.

6 *Utro*, 21 Oktomvri 1938. Gazete aynı gün Bulgar Telgraf Ajansı kaynaklı şu telgrafı da sütunlarına taşımıştır: "Atatürk'ün sağlık durumu ile ilgili yayınlanan saat 10'daki bülteni: Sayın Atatürk çok rahat bir gece geçirdi. Sinir belirtileri tamamıyla yok olmuştu ve genel sağlık durumu iyileşmişti. Düzgün nabız-102, nefes alış-20, ateşi-36.8

yer alan haber *Utro* gazetesinin haberleriyle benzerlikler taşımaktadır:

*“Atatürk’ün sağlık durumu üzerine her gün yayınlanan doktorlar bülteni halk tarafından endişe ve telaşla karşılanmasına neden oluyor. Gece lokanta, restoran ve müzikhollerde müzik programları iptal edilmiştir”*⁷.

Atatürk’ün sağlık durumuyla ilgili açıklamaların art arda gelmesi bir başka tartışmayı da beraberinde getirmişti. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatı durumunda yeni cumhurbaşkanının kim olacağı Türk basınında olmasa da Avrupa basınında sıkça işlenen bir konu olmuştu. 28 Ekim 1938 tarihli *Slovo* gazetesi sütunlarında yer alan bir makale Atatürk’ün vefatı halinde yeni cumhurbaşkanının kim olacağı tartışmasına da değinmesi açısından dikkat çekicidir. Makalenin son bölümünde yer alan söz konusu bölüm öncesinde Mustafa Kemal Atatürk’e ilişkin şu satırlar yer almaktadır: *“Mondros anlaşması sonrası, genç İttihat ve Terakki Komitesi dağılmıştı ve önde gelen üç diktatör Talat, Enver ve Cemal yurtdışına kaçmışlardı ve yönetim artık yaşı bir hayli ilerlemiş olan Abdulhamid’in sevimli bakanlarından biri olan Tevfik Paşaya emanet edilmişti. Hatta hükümetin görev listesine sonradan hayatta olmayan bazı bakanların dâhil edildiği tespit edilmiştir... Son birkaç yıl içerisinde Türkiye hâkim olduğu toprakların bazı kısmını kaybetmişti örneğin: Suriye, Arabistan, Filistin ve Mezopotamya. Psikolojik olarak Yeni Milliyetçi için zemin hazırlanmıştı. Bu arada lüks araba ile değil de, eski geleneklere göre at üzerinde 38 yaşında genç bir savaşçı subay başkente gelmiştir. Onun gelişinden kimsenin haberi yoktu. Görkemli karşılama olmamıştı, demeçler de vermemişti, gazeteler de onun için bir şey belirtmemişti, fakat Türkiye’nin kaderi için bu subayın başkente gelmesi büyük önem taşıyordu. O Mustafa Kemal idi. O zamanlarda kendisi Avrupa’da pek bilinmeyen birisiydi. Hatta Britanya Ansiklopedisi 1922 yılında kendisinin şehit olduğunu belirtmiştir, Mustafa Kemal ise yaşıyordu... Güçlü Alman Ordusu yenilgiye uğratılmıştı. Ve alevlenen vatansever Altıncı Mehmet’e Mala-Aziya’da yeni bir ordu kurup düşman birliklerine karşı sonuna kadar savaşmalarını önermiştir. Kemal Atatürk’ün dâhice düşüncesi Türkiye’nin tek kurtuluş çaresiydi. Sultan, cesur subayı koymuştur, oda dişlerini sıkıp atını Anadolu steplerine yönlendirmekten başka çaresi kalmamıştır. Bu arada tarih yeni sayfasını açmıştır. Sultanın kolaylıkla ve elinin tersi ile itmiş olduğu planı Kemal Atatürk bu kez kendisi uygulamak için harekete geçti. Bir havari gibi Anadolu’nun steplerini (bozkır) dolaşmaya başladı. Trabzon’dan Musul’a, Sivas’tan Konya’ya, binlerce konuşmalar yaptı, çok sayıda vatandaşı arkasına alıp o zamanki savaşın kırmızı komutanı - Leo Trotski’nin silahlarıyla donatıldığı ve önde gelen seçkin kurmayları ile Yunan ordusunu Sakarya’da bozguna uğrattı. 20 000 kişilik ordu Smirna Körfezinde gemileri ile birlikte yenilmekten kurtulamadı. Bu anılar Ankara eteğindeki bahreli anıtı ile ölümsüzleştirilmiştir. 1930 yılında Venizolos’un Ankara ziyaretinde arabanın “motorun küçük arıza” nedeniyle misafirin kendi ricası üzerine bahreli anıtının yanında durdu ve arabanın şoförü ise Kemal Atatürk’ün savaş esnasında topçu yüzbaşı cephede bulunan özel şoförü idi. Smirna’dan sonra Konstantinopol’a yönelen Yeni Türk Ordusu’nun başında bulunan*

7 *Slovo*, 20 Ekim 1938.

(Yeni Türkiye Cumhuriyeti Meclis Toplantısı Kararı ile Cumhurbaşkanı seçilen) Atatürk'ün ultiyatomu sonucu düşman birliklerinin orduları teslim olmak zorunda kaldılar... Eğer Cumhurbaşkanı ölürse yerine kim gelecek! Öne çıkan adaylar: Fethi Bey, İsmet İnönü, Mareşal Çakmak, Celal Bayar, Rüşti Aras, genelde devletin önde gelen isimleri. Siyasi tutkular ateşlenip alevlenmeye hazır. Bazıları gerçektende üzülecek, bazıları gizli ümitlerle amaçlarının peşinde. Meclis ise yeni cumhurbaşkanı seçimi için son bülten kararını beklemekte. Ve bu doruk noktada Dolmabahçe Sarayı'ndan gelen ses:

-''Madamlar ve efendiler'' (Bayanlar ve Baylar) Kendimi iyi hissediyorum ve ölmeğe de niyetim yok''⁸.

Yine aynı gazetenin 29 Ekim 1938 tarihli sayısında yayımlanan A. Toşev imzalı yazıda Atatürk'ün komadan çıkmış olması ve sağlık durumunun iyiye doğru seyretmesi işlenirken bir taraftan da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 15. yıldönümü kutlanıyordu: "İşte size Türkiye'nin asırlık tarihinde ismi altın harflerle yazılmış olarak ebediyete kadar kalacak bir isim. Çünkü bu ismi taşıyan şahıs kritik ve ağır dönemlerde anavatanının ezilmiş onurunu kurtarmakla kalmayıp, çok kısa zaman içerisinde milleti kapsamlı ilerlemeye doğru taşıyarak bu ayaklar altına alınmış olan onuru yüceltmeyi başardı. Halk arasından gelen ve tartışılmaz erdeme, büyük asker ve akıllı diplomat özelliklerine sahip olan Mustafa Kemal çağımızın en cesur inkılâpçısı olarak kendini gösterdi. Vatanını karşılıksız seven, büyüklüğü ve mutlu geleceği sadece radikal reformlarla sağlanabileceğine ikna olmuş bu şahıs bu yolda da devrini yaşamış olan bir rejimi tüm önyargılarıyla birlikte maziye gömmeye hiç tereddüt etmedi. Sadık arkadaşlarının yardımıyla ve dünyayı şaşkırtıcı güvenle çağdaşlarının düşünmeye bile tenezzül edemeyecekleri ve dünyayı hayretler içerisinde bırakan derin değişiklikler yapmaya koyuldu. Büyük reformcunun ilk adımlarını güvensizlik ve kuşkuyla karşılayan günümüzün en büyük kuşkucuları bile onun bu değişikliklerine inandılar... Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun 15. yıldönümü vesilesiyle onun gibi layık birini ülkenin başında gören her bir Türk gururlanmaktadır. Yenilenmiş Türkiye'nin en yakın komşusu olarak, Türk halkına olan yüreğimizdeki dostluk duygusuyla ve en iyi komşuluk ilişkilerinin devamını temenni ederek Kemal Atatürk'e sağlık, mutluluk ve uzun ömürler ve yönetmekte olduğu cumhuriyete de her geçen gün artan başarılar diliyoruz"⁹. 30 Ekim 1938 tarihli *Utro* gazetesi de Mondros Mütarekesi'ni takip eden dönemde Anadolu'nun genel görünümünü verdikten sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde ulusal egemenliğe dayalı kayıtsız ve koşulsuz bağımsız bir Türkiye'nin kuruluş öyküsünü sütunlarına taşımıştır¹⁰.

Mustafa Kemal Atatürk'ün amansız hastalığı 8 Kasım 1938 akşam saatlerinde bir kez daha şiddetlenmiş ve aynı gün gece saatlerinde yayınlanan bu son komaya ilişkin bilgiler kamuoyuna açıklanmıştır¹¹. Ayrıca ertesi gün 10.50'de Dışişleri Bakanlığınca elçiliklere gönderilen şu telgraf ile dünya

8 *Slovo*, 28 Oktomvri 1938.

9 *Slovo*, 29 Oktomvri 1938.

10 *Utro*, 30 Oktomvri 1938.

11 *Ulus*, 9 Kasım 1938; *Tan*, 9 Kasım 1938.

kamuoyu da bilgilendirilmiştir:

“Madde 1- Reiscumhur Atatürk’ün sıhhatleri hakkında dün gece saat 23.00’de verilip Riyaseticumhur Umumî Kâtipliği’nden tebliğ edilen rapor ikinci maddededir. Konsolosluklara da malûmat verilmesi. Madde 2- Bugün saat 18.30’da hastalık birdenbire normal seyrinden çıkarak şiddetlenmiş ve sıhî vaziyetleri yeniden ciddiye kesbetmiştir. Hararet derecesi 36.4, nabız muntazam 100, teneffüs 22’dir”¹². Rapor 8 Kasım 1938 tarihli olmasına rağmen haber ajansları aynı gün gece saatlerinde durumu Avrupa basınına iletilmişler ve 9 Kasım 1938 tarihinde yabancı basında da durumun ciddiyetine ilişkin haberler yayınlanmıştır¹³. Bulgaristan basınında da *Dnevnik* gazetesi’nde 9 Kasım 1938 tarihinde şu haber yayınlanmıştır: “Türkiye Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı’nın sağlık durumunda akşam yeni bir kötüleşme yaşandı, ki bu kötüleşme gece yarısına doğru daha da arttı. Nabızı azaldı ve ateşi yükseldi”¹⁴. *Naroden Glas* ise Atatürk’ün hastalığındaki seyrin 3 hafta önce iyileşmeye başlamasına rağmen tekrar olumsuz bir görünüm arz etmeye başladığını, gece geç saatlerde rahatsızlandığını ve iyileşme ümidinin artık bulunmadığını belirtmekteydi¹⁵.

Bilindiği gibi, yaşamı boyunca mesleğinin getirdiği birçok sağlık sorunu yaşayan Türk Devriminin önderi Mustafa Kemal Atatürk,¹⁶ vefatından yaklaşık bir ay¹⁷ öncesinden itibaren şiddetini artıran karaciğer rahatsızlığının sonucu olarak 10 Kasım 1938 saat 09.05’de vefat etti. Atatürk’ün vefatı müdâvî (tedavi eden) tabipler Prof. Dr. Neşet Ömer İrdelp, Prof. Dr. Mim Kemal Öke ve Doktor Nihad Reşat Belger ile müşâvir[danışılan] tabipler Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, Prof. Dr. Hayrullah Diker, Prof. Dr. Süreyya H. Serter, M. Kâmil Berk ve Dr. Abravaya Marmaralı’dan oluşan kurulun hazırladığı şu raporla tespit edilmişti: “Reiscumhur Atatürk’ün umumî hallerindeki vehamet dün gece 24’te neşredilen tebliğden sonra her an artarak bugün, 10 İkinci teşrin [Kasım] 1938 Perşembe sabahı

12 *Cumhuriyet*, 9 İkinci Teşrin 1938.

13 Şimşir, a.g.m.. 1285-1286.

14 *Dnevnik*, 9 Noemvri 1938.

15 *Naroden Glas*, 10 Noemvri 1938.

16 Kılıç Ali, *Atatürk’ün Son Günleri*, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s.s., 7-8; Eren Akçiçek, *Atatürk’ün Hastalıkları ve Ölümü*, Güven Kitabevi, İzmir 2005, s.s. 313-316; Hasan Rıza Soyak, Mustafa Kemal Atatürk’ün geçirmiş olduğu hastalıklar hakkında anılarında şu bilgileri vermektedir: “Sakarya muharebeleri esnasında attan düşüp, kaburga kemiklerinin kırılmasından ve bazı alelade mevsim rahatsızlıklarından başka, Büyük Adam’ın hayatında geçirdiği mühim hastalıkları hatırlamağa çalışıyorum; tahattur edebildiklerim şunlardan ibaretti: Bingazi’de iken gözlerinde beliren arıza... Birinci Dünya Harbi içinde Carlsbat’ta giderek tedavi ettirdiği böbrek rahatsızlığı... Olağanüstü çalışma ve yorgunluklar sonunda üç yıl arayla gelen –görünüşe nazaran iki kalp krizi ve 1936 senesi Kasım ayında atlattığı zatürre tehlikesi...”, Hasan Rıza Soyak, *Atatürk’ten Hatıralar*, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul 1973, s.s. 721-722.

17 Belgelerle Atatürk, T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Ankara 1999, s. 59; Yayında Atatürk’ün hastalığıyla ilgili verilen ilk tebliğe de yer verilmiştir: “Atatürk’ün geçirmekte olduğu karaciğer rahatsızlığı son zamanlarda ağırlaşmış ve sıhî durumu bugün resmî tebliğ ile neşredilmiştir. Bundan sonra da neşr edilecektir. Bu vaziyet dolayısıyla Cumhuriyet Ordusunda inzibat ve teyakkuz hususlarına bir kat daha itina olunmasını ehemmiyetle rica ederiz. 18.10.38 gün 286 Sayı”

saat dokuzu beş geçe büyük şefimiz derin koma içinde terkî hayat etmişlerdir"¹⁸. Vefat haberinin Bulgaristan resmî çevrelerince de duyulmasından hemen sonra Başbakan Köseivanof, Başbakan Celâl Bayar ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a; Bulgar Meclis Başkanı Moşanov da mevkîdaşı TBMM Başkanı Abdülhalik Renda'ya taziye telgrafları göndermiştir¹⁹. 11 Kasım 1938 tarihinde Türkiye'nin Sofya elçiliğinde Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatına ilişkin taziye defteri açılmış ve yine aynı gün Bulgaristan radyosu Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu hakkında yayınlar yapmıştır²⁰.

Atatürk'ün vefatı tüm dünya basınında olduğu gibi Bulgaristan basınında da büyük yankı uyandırmıştır. Bu yayınların hemen hepsinde Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşamından kesitler sunulmaktadır. İlgili haber, yorum ve makalelerin hemen tamamında *Eski Türkiye* olarak ifade edilen Osmanlı Devleti'yle, *Yeni Türkiye* olarak ifade edilen Türkiye Cumhuriyeti karşılaştırılmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin modern, ulusal egemenlik esasına dayanan ve bağımsız bir devlet olduğu vurgulanmıştır. 10 Kasım 1938 tarihli *Slovo* gazetesinde Türk Devriminin bağımsızlık ve ulusal egemenlik mücadeleleri üzerinden incelendiği Yordan Meçkarof imzalı bir makale yayınlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün askerî dehası yanında O'nun gerçekte dünya çapında bir kültür adamı olduğunun sıklıkla dile getirildiği yazıda şu ifadeler dikkat çekicidir: "*Sakarya'da düşmanı hezimete uğratacak olan silahı şekillendirmek için Anadolu'ya geçti. Taşrada bir subay olarak ilk görevine başlayan bu kişi, çocukluğundan beri Moltke'nin ilmini Napolyon savaşlarının sonuçlarıyla ilgilenmiş ve onları iyi idrak etmişti. Büyük savaş esnasında o Ermenistan'dan Suriye'ye, Anadolu'ya kadar tüm cepheelerde yer alarak büyük ve bilinen asker olarak adını tarihe yazdırmayı başardı. O sadece silahın görkemiyle yetinmedi. Mustafa Kemal Türkiye'yi kurtarmayı, özgür, büyük, çağdaş ve eğitimli bir ülke durumuna getirmeyi hedeflemişti. Tüm halkın gözünde kahramanlığın ve insanlık erdemlerinin simgesi haline gelen o, diğerleri kadar korkunç ve zor olan başka bir savaşa başladı ki o milli ve sosyal devrim savaşı idi. Ve bu devrim cumhuriyetin ilanından bu yana 15 yıldır sürmektedir. Atatürk devri büyük icraatlarla başladı. Onun gerçekleştirdiği devrimler ve inkılaplar devlet ve ulusal yaşamın tüm şubelerini etkiledi. Fesin yırtılması, kadınların yaşmak ve feracelerden serbest kalmasından siyasete, kamu idaresine, eğitime, orduya, deniz filosuna, milli sağlığa ve diplomasiye kadar tüm bu yenilikler hiçbir gücün bükemediği bileğinin eserleridir. Fransa'nın Ankara büyükelçisi Charles de Chambrun bizzat kendisi Büyük Petro'dan bu yana böyle bir ıslahat duymadığını dile getirmektedir. Mustafa Kemal harem ağlarını kovarak, hoca ve imamlarla vedalaşarak ulus arasında yeni milli irade ve*

18 *Aydın Tarihi*, Sayı: 60, Mükerrer, 1-30 İkinci Teşrin 1938, Basın Genel Direktörlüğü, Ankara, 1938, s. 20; *Ulus*, 11 Sontişrin 1938; *Atatürk'ün Ölüm ve Anıtı*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 168, (küratör ve yayına hazırlayan Turan Tanyer), Ankara 2009, s. 5; *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, (Derleyen: Hulusi Turgut), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s. 660.

19 Adnan Onbaşıoğlu, *Atatürk'ün Ölümünden Sonra Dünya Matbuatının Yazdıkları*, Yayın Yeri ve Tarihi Yok, s. 20-21, *Borba*, 11 Noemvri 1938; *Akşam*, 11 Teşrinisani 1938.

20 *Akşam*, 12 Teşrinisani 1938; *Cumhuriyet*, 12 İkinci Teşrin 1938.

Türk halkından yeni bir ulus yaratmak için müthiş çaba gösterdi... Mustafa Kemal'in yaşam öyküsünü yazan İngiltere'nin Türkiye'deki eski askerî ataşesi olan Yüzbaşı H.S. Armstrong'un hacimli eserinin sonunda Atatürk için yazılanların anlamı çok önemlidir; O, tek başına ailesiz, dostsuz Türk ulusunu kendi hükümetinin ve topraklarının sahibi ve mirasçısı yapmayı başardı. O'nun yönetimi öyle bir özelliğe sahiptir ki, kendisinden sonra Türkiye'de O'nun gibi başka bir cihangirin olması imkânsızdır"²¹. Bir başka Bulgaristan gazetesi *Borba* da Atatürk'ün vefatını Türkiye'nin Reformatörününün *Son Saatleri-Yeni Cumhurbaşkanı Bugün Seçilecek* başlıklarıyla sütunlarına taşımıştı. Haberin devamında ise Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin resmî tebliği ve Atatürk'ün yaşamından kesitler bulunmaktaydı²².

11 Kasım 1938 tarihli *Slovo* gazetesinde Todor Kojuharov²³ imzasıyla yayınlanan makalede Atatürk; *modern ve kültür devleti kuran devlet adamı* olarak nitelendiriliyor ve O'nun düşün yaşamında çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği Balkanların önemi üzerinde duruluyordu. Haberde ayrıca, Milli Mücadele yıllarında izlemiş olduğu yöntem ve gerçekte Türk milletinin kaderini belirleyen Sakarya Savaşı'na ilişkin şu heyecan verici satırlar yer alıyordu: "... Onun önündeki yol artık belirlenmişti: Anadolu'nun milli ruhunu sağlayıp, vatani korumak için bayrağın altına tüm Türkleri çağırarak, orduyu Yunanlılara karşı savaşa hazırlamak, başkenti Ankara'ya taşımak ve çürümüş olan sultanın tahtını yıkmak. Bu yolda dönemlerden geçmektedir, kaplan gibi akıllı ve kıvrak en yakın çevresine bile ilk dönemlerde bile ilk dönemlerde amaçlarını kimseye belirtmemiştir. Şu an gözümüzü bu yüce silüetin üzerine bırakalım: Geniş ve uçsuz bucaksızdır Asya ve sadece böyle geniş ve boyutlu alanda yakışır bunun gibi cesur ve büyük komutana savaş hareketleri. Ankara'daki siyaset işlerinin yoğunluğundan, Kemal orduyu gece gündüz organize etmektedir, diplomatik hazırlıklarla ve sürekli çevresindeki olumsuz olaylarla da mücadele etmek zorundadır. Bu arada Eskişehir'de İsmet Paşa Yunan ordusuna karşı tutunamamaktadır. Durum kritiktir... Savaşın en kararlı ve azimli zamanında Kemal cepheye gelmiştir. Sadece cesur ve geniş omuzlu insan bu tür sorumlulukları yüklenir. Büyük komutanın tecrübeli gözü ile Türk ordusunun durumunun ne kadar zor olduğunu tespit ederek hemen yakın arkadaşı İsmet Paşa'ya hiç tereddüt etmeden açık ve kesin emir verir: Sakarya'ya geri çekilmek! Yüce emir ve bu emri de tarih ve halkın geleceği ile yüz yüze kalan yüce bir insan verebilir. Tüm sorumluluğu üzerine alıp hiç tereddüt etmeden. Ve aynı zamanda İzmir'deki yiyecek deposundan uzak tutmak amacı ile. Yunan ordusu yüzlerce kilometreye uzaklaşınca yiyecek ulaşımı imkânsızdır. Üç haftadır Sakarya'daki kanlı savaşlar devam etmektedir. Bu kez Kemal artık tam tersine bir adım dahi geri atılmayacak diye emir vermiştir. O gece gündüz

21 *Slovo*, 10 Noemvri 1938.

22 *Borba*, 11 Noemvri 1938.

23 Todor Pavlov Kojuharov (1892-1945) ünlü Bulgar toplumcusu, devlet ve politika adamı, gazeteci, askerî uzmandır. İkinci Dünya Savaşı öncesi kaleme aldığı politik portreler dikkate değer niteliktedir. 1922 yılından itibaren yazmaya başladığı *Slova* (Söz) gazetesinde 1926-1944 yılları arasında müdür olarak görev yapmıştır. Prof. Dr. İbrahim Tatarlı, "Büyük Bulgar Toplumcusu; Yazar ve Gazeteci Todor Kojuharovun Gözüyle Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XII, Temmuz 1997, s. 2.

siper pozisyonlarındadır, eski böbrek hastalığı onu iyice sıkımsı, ölü gibi benzi soluk, damaklarını sıkımsı, kansız, bir ruh hali ile şu anda halkının tüm enerjisini konsantre etmektedir... Bir gün ön cephelede Yunanlılar artık dirençleri kalmadığından dolayı geriye çekilmeye başlamışlardı...Kemal kimin önünde diz çökebilirdi, o eskiyi tamamı ile reddetmişti. O yeni Türkiye'yi kurmak istiyordu. Yeni çağdaş ve eskiyle bağlantısı olmamak şartı ile o artık yeni günün ışıklarını görüyordu..."²⁴.

Yine aynı tarihte Dnevnik gazetesi Atatürk'ün vefat haberini "Atatürk Öldü-Türk Milletinin Başı Sağolsun-Bugün Türkiye'nin Yeni Bir Cumhurbaşkanı Olacak" başlıklarıyla vermişti. Yazıda Türkiye'de büyük bir yas yaşandığı, bununla birlikte Meclis'in yeni cumhurbaşkanının seçimi hazırlıklarını süratle tamamladığı belirtilmişti. Yeni cumhurbaşkanı seçimiyle aynı zamanda Celâl Bayar hükümetinin de istifa etmesi beklendiğinden hareketle akıllara gelen; yönetimde gerçekleşecek değişikliğin Türkiye Cumhuriyeti'nin uygulamakta olduğu dış politikada bir farklılığa neden olup olmayacağı sorusu da "Yönetimde ve politikada yapılacak değişiklikler ve Celâl Bayar kabinesinin istifası Türkiye'nin dış politikasını değiştirir mi? Daha bugün öğlen Sayın Celâl Bayar bütün kabineyle beraber istifasını sunacak. Söylentilere göre yeni seçilecek cumhurbaşkanı kabineyi kurma görevini ufak isim değişiklikleri ile yine ona verecek... Cumhurbaşkanlığına en yakın aday Kemal Atatürk'ün en yakın yol arkadaşlarından İsmet İnönü gibi. Ancak İstanbul'un siyaset kulislerindeki söylentilere göre İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçilirse dışişleri bakanlığına kendisine daha yakın bir isim getirecek ve yeni bir dış politika izlenecek. Balkanlarda anlaşma yoluna gidilmesi ve Paris ve Londra ile daha yakın ilişkiler" cümleleriyle yanıtlanmıştı²⁵.

Bulgaristan'ın Ankara eski elçisi T.K. Pavlov da Mir gazetesi için kaleme aldığı ve Atatürk başlığını taşıyan makalesinde Atatürk'ü savaş sonrası dönemi Avrupasının en saygın şahsiyetlerinden biri olarak nitelendirmiş ve okuyucularına O'nu büyük kumandan ve devrimci olarak tanıtmıştır. Makalenin girişinde Millî Mücadelenin kısa bir tarihçesi verildikten sonra "Yunanlılara karşı yapılan savaşın sona ermesiyle Mustafa Kemal'in yapacakları sona ermemiştir. Onun Türk devleti ve ulusunun yenileyicisi olarak oynadığı rol, aslında bundan sonra başlamaktadır" cümleleriyle de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci ve Türk devrimine ilişkin bilgiler ele alınmıştır. Son bölümde ise şu ifadelerle Atatürk sonrası dönemin geleceği değerlendirilmiştir: "Sonunda bir soru sorulması gerekmektedir. Yukarıda belirtilen ve 15 yıl gibi kısa bir sürede gerçekleştirilen bütün reformlar acaba kalıcı mıdır? Türk halkının tamamı tarafından nihaî olarak özümsemiş midir? Bunların yaratıcısı ve ilham kaynağı ortadan kalktıktan sonra halkın bazı kesimlerindeki eski gelenekler, inançlar ve dirençler acaba Türkiye'nin devlet ve içtimaî hayatına yeniden girmeyecek midir? Bu ülkedeki olayların son 20 yıldaki seyirini yakından izleyenlerin hepsi bu soruyu kendi kendine soracaktır... Bu arada hemen hatırlatalım, 1923 yılında cumhuriyet rejiminin ilan edilmesinden sonra Kemal ve hükümeti her yıl

24 Slovo, 11 Noemvri 1938.

25 Dnevnik, 11 Noemvri 1938.

yüzlerce genç insanı devlet bursuyla Avrupa'nın değişik üniversitelerine gönderme uygulamasını başlattı..İşte bu entelektüel elit kesim gelecekteki Türkiye'nin başarısının teminatıdır. Yine de Atatürk'ün erken ölümü nedeniyle Türkiye'nin kaybı çok büyüktür. Komşu ve dost Türk halkına bu kayba katlanmaları konusunda metanet, merhumun dava arkadaşlarına ise, Atatürk çapındaki büyük devrimci ve devlet adamlarının kaybının ardından halkın yaşamında genellikle ortaya çıkan sıkıntıları kolaylıkla aşmalarını temenni ederim"²⁶.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve modern Türkiye'nin mimarı Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatı sonrasında Bulgaristan basınında yer alan haberler diğer ülke basınlarından yapılan alıntılarla birlikte dönemin ulusal basınına da yansımıştı. 15 İkinciteşrin 1938 tarihli *Tan* gazetesinde yer alan ve *Dünya Gazetelerinin Neşriyatı* üst başlığı ile yayınlanan haberde Bulgaristan basınından da örnekler verilmekteydi. Buna göre; *Zora* gazetesi müdürü Krapçef'in kaleme aldığı makalede Mustafa Kemal politik sahnenin kudretli siması olarak nitelendirilirken "Büyük Türk ıslahatçısının eseri muazzamdır. Filhakika Türkiye'nin hudutlarını eski imparatorluk hudutlarından öteye genişletmedi, fakat Dünya Harbi esnasında parçalanan Türkiye'yi birleştirdikten sonra halk kütlelerini yeni ve medeni bir hayata sevk için uyandırdı" yorumuyla Atatürkçü dış politikanın gerçekçilik ilkesine vurgu yapmaktaydı. Yine *Tan*'a yansıyan bir diğer yorum yarı resmî *Dness* kaynaklıydı ve "Bulgaristan, Atatürk'ün şahsında büyük bir dost kaybetmektedir. Matemimizi cenup komşumuzun matemiyile birleştiriyoruz. Atatürk Balkan barışının âmili idi. Yurduna millet fikrine dayanan yeni bir politik iman bırakıyor. Büyük eserinin esası bu iman üzerine müessesistir. Mukadderatı keza milliyet fikrinde olan Bulgar milleti, Türk milletinin Kemal Atatürk'ün büyük eserini ebedileştirmesini temenni eder" yorumunda bulunuluyordu²⁷. Bununla birlikte *Akşam* gazetesinde *Dness* mahreçli şu haberlerde de Atatürk'ün vefatı sonrasındaki haber ve yorumlardan örnekler verilmekteydi. "Kılıç, Fikir, Kalb Ve İrade Adamı: Atatürk-Dünya Bu Derece Müstesna Olan Bu Adamın Ölümünden Sonra Artık Eskisi Kadar Enteresan Değildir-Atatürk Öldü Fakat Onun Yeni Türkiyede Muazzam Eserinde Mündemiç Bulunan Ruhu Daima Yaşayacaktır". Buna göre; yarı resmî *Dness* gazetesinden yapılan ilk aktarımda Atatürk'ün Yeni Türkiye'nin kurumlarında yaşamaya devam edeceği ve O'nun gibi dâhilerin yüz yılda bir görülebileceği belirtiliyor ve makale şu satırlarla sona eriyordu: "Bulgaristan Atatürk'ün şahsında çok büyük bir dost kaybetmektedir. Matemimizi cenub komşumuzun matemiyile birleştiriyoruz. Atatürk Balkan barışının âmili idi. Yurduna millet fikrine dayanan yeni bir politik iman bırakıyor. Büyük eserinin esası bu iman üzerine müessesistir. Mukadderatı keza milliyet fikrinde mündemiç olan Bulgar milleti, Türk milletinin Kemal Atatürk'ün büyük eserini ebedileştirmesini temenni eder"²⁸.

26 *Dünya Basınında Atatürk*, Kasım 1938, Hazırlayan: Nuri M. Çolakoğlu, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s.s. 337-339; Makalenin özeti için: Ağlayan *Dünya*, Derleyen: Muzaffer Ender, Sinan Matbaası, İstanbul 1964, s.s.56-57.

27 *Tan*, 15 İkinci Teşrin 1938.

28 *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938)*, Yay.Haz.:

Türk basınına yansıyan bir başka ilgili haber *La Parale Bulagare* gazetesinde yer almaktadır. Benzer yayınlarda olduğu gibi Atatürk'ün üstün özellikleri belirtilmiş ve O'nun dış politikadaki başarılı uygulamaları “*Dahilî vaziyeti tarsîn etmiş olan genç cumhuriyet, mümtaz reisinin idaresi altında siyasetini bütün memleketlerle anlaşma yoluna sevk etmiştir. Çok basitkârane bu siyasetin semeresi Türkiye'nin komşularıyla ve bütün devletlerle olan münasebatının salâh bulması olmuştur. Atatürk'ün ve mesai arkadaşlarının birer harika olan eserlerini hayranlıkla takip eden Bulgaristan, 18 Birinciteşrin 1925'te Türkiye ile bir daimi dostluk, 6 Mart 1929'da bir bîtarafılık, uzlaşma, adlî müzaheret ve hakemlik muahedesi akdetmiştir. O zamandan beri iki memleket arasındaki münasebetler, müsait bir şekilde inkişaf etmiştir. Balkanlıların teşriki mesaisi fikrine azimkârane merbut olan Kemal Atatürk, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki dostluğun takviyesine kuvvetle yardım etmiştir. Filvâkî Atatürk, Türklerle Bulgarların yapacakları mesai birliğinin Balkan yarımadasında sulh için en iyi zamanlardan biri olduğu mütalaasında idi. Bundan dolayı Bulgar milleti şöhretşar ölününün naaşı huzurunda derin minnettarlık ve teessür hissi ile eğilir”* cümleleriyle yorumlamıştır²⁹.

Bu günlerde *Utro* gazetesinin Bulgaristan'ın eski Başbakanlarından Nikola Muşanov ile yapmış olduğu bir röportaj da Türk basınına yansımıştı. Muşanov bu röportajında Türkiye, Bulgaristan ve Atatürk'e ilişkin şu ifadelerde bulunmuştu:

*“Türkiye mevcudiyetinden beri en büyük ıslahatçısını kaybetmiştir. Atatürk Türkiye'yi ihya ve teceddüdünün temellerini attı. Bazıları Bulgaristan'a teveccüh gösteren sadık ve zeki arkadaşlarının da yardımı ile, adımı yeni Türkiye'nin en büyük başarılarına bağladı. Ankara'yı resmen ziyaret ettiğim zaman Atatürk bana Sofya'daki ikametine ait çok güzel hatıralar anlattı. Selânîk'te çocuk iken birçok Bulgar dostları mevcut olduğunu söyledi. Bulgaristan hakkında en iyi hisler besliyordu. Bana dedi ki: Bulgaristan ve Türkiye dost olmalıdırlar, Bulgaristan'a hasım olan Türkiye'ye de hasımdır”*³⁰.

2. Bulgaristan Basınında İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi ve Atatürk'ün Cenaze Merasimi

Atatürk'ün vefatı sonrasında, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya imzasıyla 10 Kasım 1938 tarihinde bir hükümet tebliği yayınlandı. Tebliğde hükümetin içinde bulunulan bu üzüntülü günde sorumluluklarını gereğiyle yerine getirerek görevinin başında olduğu, kurulu düzen ve vaziyeti idame konusunda Türk milletinin hükümetiyle uyumlu olacağından şüphe duyulmadığı ve anayasa gereği Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Abdülhalik Renda'nın

Prof. Dr. Ali Sarıkoyuncu, Necati Aktaş, Ahmet Ceylan; T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2002, s. 957; *Akşam*, 14 Teşrinisani 1938; Onbaşıoğlu, *a.g.e.*, s.s. 51-52,

29 *Kurun*, 16 Teşrinisani 1938; *Akşam*, 16 Teşrinisani 1938; *Tan*, 16 İkinci Teşrin 1938.

30 *Kurun*, 14 Teşrinisani 1938; *Akşam*, 14 Teşrinisani 1938.

Cumhurbaşkanlığı vekâleti görevini yerine getirdiği ifadeleriyle devletin sürekliliği vurgulandıktan sonra Atatürk ile ilgili şu cümlelere yer verilmişti: "Bugün ayrılığına ağladığımız büyük şefimiz Atatürk, her vakit Türk milletine güvendi, eserlerini bu güvenle yaptı, idamesi esbabını da istikmal[tamamlama, bitirme] ederek güvenle büyük milletimize bıraktı. Ebedî Türk milleti onun eserlerini ebediyetle yaşatacaktır. Türk gençliği onun kıymetli vediası olan Türkiye Cumhuriyetini daima koruyacak ve onun izinde yürüyecektir. Kemal Atatürk, Türkün tarihinde ve gönlünde daima yaşayacaktır"³¹. Anayasa gereği Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen Abdülhalik Renda yine Anayasa gereği yeni Cumhurbaşkanının seçimi amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni toplantıya çağırdı³². Bu gelişmeler doğrultusunda Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu toplantısında 322 oyla partinin Cumhurbaşkanı adayı olarak belirlenen İsmet İnönü, Meclis Genel Kurulundaki seçimde 348 oy alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı olarak seçildi³³. 1937 yılı Eylül ayına dek Mustafa Kemal Atatürk'ün en yakın çalışma arkadaşı olan İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi tüm dünya basınında olduğu gibi Bulgaristan basınında da geniş yer buldu. 12 Kasım 1938 tarihli *Dnevnik* gazetesi İsmet İnönü'yü Mustafa Kemal Atatürk'ün en yakın *akıl danışmanı* olarak nitelendirirken³⁴, Bulgaristan'da yaşayan Türkler tarafından çıkarılan *Doğru Yol* gazetesi *İsmet İnönü* başlığıyla yayınladığı haberinde İsmet İnönü'nün yalnızca büyük bir komutan değil aynı zamanda başarılı bir diplomat olduğunu "*General İsmet İnönü, kurtuluş, istiklâl mücadelelerinde harp meydanlarında gösterdiği kahramanlıkları Mudanya Mütarekesinde, Lozan Konferansında siyasî liyâkati ile tetevvüc etmiştir. Yüce İsmet İnönü, Türkiye içişlerinde sükûn ve asayişin istikrarı, idari makinenin pürüzsüz işletilmesi, memleketin demir ağlarla örülmesi hususunda başvekil sıfatıyla idarî ve ekonomik yollarda gösterdiği yüksek dirayet, onun yüksek devlet adamı olduğuna tanıktır. Yüce İsmet İnönü'nün siyasî deha ve zekâsı yalnız Lozan'da değil, Montrö Konferansındaki muvaffakiyeti ile de tecelli etmiştir. Biz Bulgarya Türkleri, Türk ulusu ve yeni Cumhurreisini tebrik eder, saadet ve şerefler dileriz*" cümleleriyle yorumlamaktaydı³⁵. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığına seçilmesi karşısında bir diğer yorum, yarı resmî *Dness* gazetesinde yayınlanmıştı. İnönü'nün *Atatürk'ün sadık ve fedakâr arkadaşı* olarak nitelendirildiği yazıda Bulgar ulusunun İnönü'nün cumhurbaşkanlığını sevinçle karşılaması "*Başvekil sıfatıyla 1937 Nisanında yaptığı son ziyareti esnasında, İsmet İnönü, Kral Boris ve Başvekil Köseivanof ile görüşmek fırsatını bulmuştur. O zaman*

31 *Cumhuriyet*, 11 İkinci Teşrin 1938; *Aynın Tarihi*, S. 60, Mükerrer, 1-30 İkinci Teşrin 1938, Basın Genel Müdürlüğü, s.s. 20-21.

32 *Ulus*, 11 Sontişrin 1938.

33 Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*, (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950), 4. Kitap, (Birinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s. 16. Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 141. İsmet İnönü o tarihte 387 üyesi olan TBMM'nin seçim toplantısına katılan 348 üyesinin oyunu alarak oybirliğiyle seçilmiştir. 39 üye oy kullanmamıştır.

34 *Dnevnik*, 12 Noemvri 1938.

35 *Ulus*, 18 Sontişrin 1938.

Sofya'dan ayrılırken yalnız Bulgaristan'da değil bütün Avrupa'da en iyi intiba hasıl eden mühim beyanatta bulundu satırlarıyla ifade edilmişti³⁶. Bulgaristan'ın ünlü bilim insanı ve aydınlarından Kojuharov da müdürü olduğu *Slovo* gazetesinde İnönü'nün devlet adamı olarak üstün özelliklerini kaleme aldığı yazısında düşüncelerini şöyle dile getiriyordu: *Politika sahnesinde Atatürk'ün kudretli çehresi görüldüğünden beri, dünya O'nun yanı başında kendisinin ayrılmaz silâh arkadaşı İsmet İnönü'yü görmeye alıştı. Buna binaen, kendisinin bütün ittifakla Atatürk'e halef seçilmiş olması pek tabiidir. Atatürk'ün bir tek ülküsü vardı: Türkiye'nin itilâsı. Hayatta ve ölümden yeni Türkiye'nin iki büyük evlâdı Atatürk ve İnönü bu ülkeye bağlanmışlardı. İsmet İnönü başvekil sıfatıyla yalnız Türk milletinin değil, Türkiye hudutlarından çok uzakta milletlerin dahi hürmetine mazhardı... Büyük ölünün halefi olarak İsmet İnönü, liyâkatleri ve yurduna olan fevkalâde aşkı ile tanınmıştır...*³⁷.

Mustafa Kemal Atatürk'ün cenaze töreniyle ilgili program 13 Kasım 1938 tarihinde Milli Müdafaa Vekili Kâzım Özalp'in yayınladığı bir genelge ile duyurulmuştu. Genelge resmî cenaze töreninin 21 Kasım 1938 Pazartesi günü Ankara'da yapılacağı ve Atatürk'ün naaşının 19 Kasım 1938 tarihinde Ankara'ya nakledileceğini de içermektedir³⁸. 21 Kasım 1938'de Ankara'da düzenlenen cenaze törenine çok sayıda ülke üst düzeyde katılım göstermişti. Afganistan, Arnavutluk, Almanya, Belçika, Bulgaristan, Çin, Danimarka, Mısır, İspanya, Estonya, ABD, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Yunanistan, Norveç, Hollanda, Polonya, Romanya, İsveç, İsviçre, Suriye, Çekoslovakya, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi dönemin uluslararası politikasında belirleyici olan ülkelerin cenaze töreninde temsil edilmesi Atatürk'ün uyguladığı dış politikanın dünya çapındaki saygınlığını adeta kanıtlar nitelikteydi³⁹. Törene katılmak üzere Sofya'dan 17 Kasım 1938 tarihinde hareket eden⁴⁰ Bulgar heyetinin⁴¹ başkanı General Daskalov Edirne'de şu açıklamayı yaptı: *"Büyük ölünün önünde eğilmeye ve yüksek bir kumandan, eşsiz bir inkılâpçı ve devlet adamı olarak tanıdığım Büyük Şefinize son ihtiram vazifemizi yapmaya gidiyoruz. Atatürk'ün vakitsiz ölümü dünyanın her tarafında olduğu gibi Bulgaristan'da da büyük teessür uyandırmıştır. Hiç şüphe yoktur ki O'nun hayata gözlerini yummasıyla insanlık yeri kolay kolay dolmayacak büyük bir adamı kaybetmiştir*⁴². Heyette Kral temsilcisi sıfatıyla bulunan General Panov da Sofya'daki ateşemiliterliğinden tanıdığımız Atatürk, ömrünün sonuna kadar bu dostluğu muhafaza etti. Bu itibarla da ölümünü büyük bir kayıp saydığımız Atatürk

36 Akşam, 15 Teşrinisani 1938. Gazetede Bulgar Kralı III. Boris'in İsmet İnönü'ye bir kutlama telgrafı gönderdiği bilgisi de yer almaktadır.

37 Ulus, 15 Sontesrin 1938.

38 Belgelerle, s.s. 129-131.

39 Hakan Uzun, "Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk'ün Ankara'daki Cenaze Töreni" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 43, Bahar 2009, s.543-544.

40 Dnevnik, 18 Noemvri 1938.

41 Bulgar heyetinde; Saray Harbiye Nazırı General Panov, General Daskalov, General Bukachi, 9 Subay ve 72 Er bulunmaktaydı. *Belgelerle Mustafa Kemal...*, s. 956; *Tan*, 16 İkinci Teşrin 1938.

42 *Cumhuriyet*, 18 İkinci Teşrin 1938.

için ne kadar kederlensek azdır” diyerek duygularını dile getirmişti⁴³. Bulgar heyeti 19 Kasım 1938 saat 08.40'ta Ankara'ya ulaştı. Ankara Garı'nda heyeti karşılayanlar arasında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, Protokol Başkanı Şevket Geçişli, Bulgaristan'ın Ankara elçisi T. Hristov ve üst rütbeli askerî personel bulunmaktaydı. Resmî karşılama sürecinde Bulgar heyet başkanı General Daskalov, Şükrü Saraçoğlu'na Bulgar hükûmeti ve Bulgar ulusu adına Türk ulusunun büyük acı ve kaybından dolayı başsağlığı dileklerini sundu. Karşılama bölüğünü Türkçe selâmlayan Daskalov ve maiyetindekiler Ankara Palas oteline yerleştirildi. Heyet aynı gün öğleden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ziyaret etti⁴⁴.

Bulgaristan basınında Atatürk'ün cenaze törenine ilişkin ayrıntılar da haberleştirilmişti. *Dness* gazetesindeki bir haberde cenaze için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce alınan karar gereği 500.000 liralık bir tahsisat belirlendiği, Türk halkının 16-18 Kasım 1938 tarihlerinde Dolmabahçe Sarayı'ndaki Atatürk'ün naaşı önünde saygı duruşunda bulunabilecekleri ve 19 Kasım 1938 tarihinde ise Başbakanın, Milletvekillerinin, diplomatların, üniversite öğretim elemanlarının, parti yöneticilerinin ve halkın oluşturacağı bir kortejin teşkil edileceği duyuruluyordu⁴⁵. *Slovo* gazetesi de sütunlarına cenaze törenine ilişkin gözlemlerini şöyle taşıdı: “Kemal Atatürk'ün cenaze töreni bugün gerçekleşecektir. Türkiye yasta. Merhum Türkiye Cumhuriyeti başkanının naaşı dünkü günden itibaren cenaze arabasının üzerinde parlamento binasının önünde bulunmaktadır. Dünkü gün ve gece binlerce vatandaş ve köylü yeni Türkiye kurucusunun önünde derin saygıda bulundular. Bu sabah erken saatlerde büyük kalabalıklar parlamento binasının önüne akın etmeye devam etmektedirler. Saat 09.00'a doğru yabancı heyet ve başta Cumhuriyet'in başkanı İsmet İnönü olmak üzere resmî devlet adamları cenaze seromonisine katılmak üzere gelmeye başlamışlardır. Saat 09.00'dan sonra yas törenine katılanlar merhumun naaşı Atatürk'ün Anıtkabir'in kuruluşuna kadar muhafaza edilecek olan müzeye doğru hareket etti. Bulgaristan heyeti başta Savaş Bakanı olmak üzere dünkü gün anıt defterine yazı notunu yazmışlardır. Öğleden sonra heyet etnografya müzesine Çar Hazretleri adına, saray bahçesinde hazırlanan çelengi etnografya müzesine nizam edilmiştir. Atatürk'ün yas töreni ile ilgili olarak Sofya'da bakanlık binasındaki bayrak yarıya kadar indirilmiştir”⁴⁶. Bütün bu gelişmelerle birlikte Atatürk'ün cenaze törenini takip eden günlerde, Sofya İlimler Akademisi'nde, Atatürk için bir anma toplantısı düzenlendi. Toplantıya Kral III. Boris'i temsilen General Tsanev, Başbakan Köseivanof, Bulgaristan hükûmeti üyeleri, Türkiye'nin Sofya elçisi Ali Şevki Berker ve ilgili davetliler katılmıştı. Toplantıda ilk konuşmayı Türk-Bulgar Dostluk Cemiyeti Başkanı Profesör Petko Stoyanof yaptı. Stoyanof konuşmasında

43 *Ülkü-Halkevleri Dergisi*, Sayı: 70, Birincikânun Cilt: XII, Direktör: M. Fuad Köprülü, s.369; *Ağlayan Dünya*, 57.

44 *Slovo*, 20 Noemvri 1938.

45 Mevlüt Çelebi, *Atatürk'ün Ölümünün Bulgaristan'daki Yankıları, Atatürk Haftası Armağanı Dergisi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 10 Kasım 2004, Ankara s. 113.

46 *Slovo*, 21 Noemvri 1938.

Atatürk'ün Türk tarihinin en büyük şahsiyeti, Türk bağımsızlığının ve dirilişinin âmili olduğunu belirtti. Bulgaristan'ın eski Ankara elçisi Pavlov'un Türk Devrimi'ni tanıttığı konuşmasından sonra kürsüye gelen Bulgar ordusu eski başkomutanı Jekov da "1914 yılının sonbaharında idi; Bulgaristan; Türkiye ile bir askerî ittifak akdetmek için müzakerede bulunuyordu. İttifak muahedesinin yapılması için Bulgar erkânıharbiyesinde çalışırken ben de erkânıharbiyede bulunuyordum. Bir gün erkânıharb dairesine Mustafa Kemal isminde bir Türk zabiti geldi. Kendisini Türk hükûmetinin Sofya ateşemiliteri olarak gönderdiğini ve Türkiye ile Bulgaristan arasında askerî ittifak müzakerelerine iştirakine de memur edildiğini söyledi. Bu suretle tanıştık. Mustafa Kemal, o zamanlar binbaşı idi, ben ise miralaydım. Harikulade iyi Fransızca konuşuyordu. Cümleleri bir diplomat gibi tartarak söylüyordu. Karşımda yüksek kültür sahibi, centilmen ve münever bir Türk olduğunu anladım...Tarihî ve siyasî mevzular üzerinde de konuşuyorduk. Daha o zamanlar yeni Türkiye'de yaptığı inkılâpları düşünüyordu. Nihayet vaziyete hâkim oldu, muradına erdi ve yeni Türkiye'yi ihya etti" diyerek Atatürk'ün devrimci kişiliği üzerinde durmuştu. Anma toplantısı Türk-Bulgar Dostluk Cemiyeti Başkanı Profesör Petko Stoyanof'un İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına seçilmesinden duydukları memnuniyeti ifade eden konuşmasıyla son buldu⁴⁷.

Sonuç

Yaşamı boyunca yurtda barış dünyada barış ilkesini amaç edinen Mustafa Kemal Atatürk'ün 1930'lar dünyasında ortaya koyduğu dış politika ilkeleri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin komşuları tarafından da içten bir benimsemeyle karşılanmıştı. Nitekim O'nun Millî Mücadele yıllarında savaştığı Yunanistan'ın devlet başkanı Venizelos bu barışçı düşüncelerinden dolayı kendisini Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermişti. Bütün dünyanın totaliter rejimler tarafından yeniden bir ikinci genel savaşa sürüklendiği ortamda Mustafa Kemal Atatürk'ün öncelikli olarak bölge ülkeleriyle karşılıklı dostluk ve işbirliği çerçevesinde bir ittifak oluşturmak istemesi ilk olumlu sonucunu 1934'te Balkan Antantı'nın kurulmasıyla verdi. Ancak Balkan Antantı'na katılan ülkeler arasında Bulgaristan bulunmamaktaydı. Buna rağmen anılan dönemde Türk-Bulgar ilişkileri barışçıl bir düzlemde sürdürülmüştü. Yüzyıllarca bir arada yaşamış Balkan uluslarının barış içinde yaşamalarına devam etmelerini amaçlayan bir dış politika izleyen Atatürk'ün vefatı Bulgaristan basınında geniş yer buldu.

47 Akşam, 28 Teşrinisani 1938.

KAYNAKÇA

I. Süreli Yayınlar

Aydın Tarihi

Akşam

Borba

Cumhuriyet

Dnevnik

Kurun

Naroden Glas

Slovo

Tan

Ulus

Utro

Ülkü

II. Kitap ve Makaleler

Ağlayan Dünya, Derleyen: Muzaffer Ender, Sinan Matbaası, İstanbul 1964

Atatürk'ün Ölüm ve Anıtkabir'e Nakil Günleri, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 168, (küratör ve yayına hazırlayan Turan Tanyer), Ankara 2009.

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, (Derleyen: Hulusi Turgut), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2005.

AKÇİÇEK, Eren, *Atatürk'ün Hastalıkları ve Ölümü*, Güven Kitabevi, İzmir 2005.

Belgelerle Atatürk, T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Ankara 1999.

Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri (1913-1938), Yayına Hazırlayanlar: Prof. Dr. Ali Sarıkoyuncu, Necati Aktaş, Ahmet Ceylan; T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2002.

ÇELEBİ, Mevlüt, *Atatürk'ün Ölümünün Bulgaristan'daki Yankıları*, *Atatürk Haftası Armağanı Dergisi*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 10 Kasım 2004, Ankara.

Dünya Basınında Atatürk, Kasım 1938, Hazırlayan: Nuri M. Çolakoğlu, Doğan Kitap, İstanbul 2008.

KILIÇ, Ali, *Atatürk'ün Son Günleri*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

KOÇAK, Cemil, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

ONBAŞIOĞLU, Adnan, *Atatürk'ün Ölümünden Sonra Dünya Matbuatının Yazdıkları*, Yayın Yeri ve Tarihi Yok.

SOYAK, Hasan Rıza, *Atatürk'ten Hatıralar*, Yapı Kredi Bankası A.Ş. Yayınları, İstanbul 1973.

ŞİMŞİR, Bilâl N., "Atatürk'ün Hastalığı", *Bellekten*, C. LII, Ağustos 1988, Sayı 203'den ayrışım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

TATARLI, İbrahim, "Büyük Bulgar Toplumcusu; Yazar ve Gazeteci Todor Kojuharovun Gözüyle Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XII, Temmuz 1997.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye, (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*, 4. Kitap, (Birinci Bölüm), Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.

UZUN, Hakan, "Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk'ün Ankara'daki Cenaze Töreni" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 43, Bahar 2009.

EKLER

Мустафа Кемалъ Ататюркъ

Ето едно име, което заслужено ще остане за вѣчни времена напечатано съ златни букви въ вѣковната история на Турция. Защото човѣкътъ, който го носи, успѣ въ времена тежки и критични не само да спаси покрусената честъ на своето отечество, но въ единъ краткъ сравнително периодъ да го издигне до голѣма висота, като го поведе по пътя къмъ всестранния напредкъ. Синъ на народа, даренъ съ неоспорими добродетели и качества на голѣмъ военачалникъ и ловкъ дипломатъ, Мустафа Кемалъ се прояви като единъ отъ най-смѣлитъ реформатори въ нашата епоха. Любящъ беззаветно своята родина, убеденъ, че нейното щастливо бъдеще и нейното величие могатъ да бъдатъ обезпечени само чрезъ коренни реформи, той не се поколеба да посегне и погребе единъ отживѣлъ вѣкътъ си режимъ, заедно съ всичкитъ мустари предразсѣдѣци. Съ удивително дръзновение, подпомогнатъ отъ своитъ предани съратници, той пристѣпи къмъ бързото осъществяване на редица дълбоки преобразования, които смаяха свѣта и за каквито едва ли нѣкой отъ неговитъ съвременници се би осмѣлилъ дори и да помисли. Въ това се убедиха днесъ и най-голѣмитъ скептици, които посрещнаха съ пълно недовѣ-

рие първитѣ стѣпки на неустрашимия реформаторъ. Но чудото стана. И сега всички признаватъ, че не се е отнасяло до нѣкакви химери, а до единъ дълбоко обмисленъ политически и държавнически планъ, чието умѣло провеждане даде скоро, за обща изненада, своитъ практически последици. Ето защо, неотколешниятъ с к р о м е н ъ, но храбъръ, самоотверженъ и прозорливъ войникъ-родолюбецъ, днесъ се радва на искрената обичъ и почитъ на своитъ признателни сънародници, които, въ негово лице виждатъ своя предопредѣленъ отъ Провидението върховенъ вождъ. Затова той бѣ удостоенъ и съ презимето Ататюркъ — баща на нацията. И сега, по случай тържественото отпразднуване петнадесетъ годишнината отъ основаването на Турската република, всѣки турчинъ съ право се гордѣе, виждайки на чело на държавата тоя достоенъ и многозаслужилъ мъжъ. Като едни отъ най-близкитъ съседи на обновена Турция, и искрено обладани отъ приятелски чувства къмъ турския народъ, съ който желяемъ да пребъдемъ въ най-добри съседски отношения, ние пожелаваме крепко здраве, щастие и дългоденствие на именития Кемалъ Ататюркъ, и растящо преуспѣване на председателствуваната отъ него република.

А. Тошевъ

Slovo, 29 Ekim 1938

НАШИЯТ ДНЕВНИКЪ

АТАТЮРКЪ

Ататюрк! Какво громко, звучно, изразително име. То трябва да бъде издълбано съ много голъми букви върху скалитъ надъ Анкара, тамъ гдето една крепост се издига между безбройнитъ орлови гйъзда. Ататюрк! Тъмънъ проломъ, презъ който погледа наднича въ една бездна отъ време, Ататюрк! Сякашъ тайнственъ кабилитиченъ знакъ издълбанъ върху тия строквити скали отъ невидимата ръка на съдбата. Въ стари времена голъмитъ царе и пълководци имаха обичая да записватъ своитъ подвизи по скалитъ, съ голъми незаличимы отъ времето надписи. Прочете, върху скалитъ надъ Анкара що остане незаличимо това голъмо, славно име, като единственъ споменъ за незабравимитъ дни, когато тукъ на земята, близо до насъ, като нашъ съвременникъ, живѣеше единъ много голъмъ и много могъщъ човѣкъ.

Нѣкога преди години, стойки предъ гробницата на Наполеона, азъ си мислѣхъ: „Колко щастливи си били наистина съвременниците на този легендаренъ човѣкъ, които си имали възможность да го наблюдаватъ отблизо, да дишатъ въздуха, който той диша, да гледатъ съ очитъ си тази величава, изваяна сякашъ отъ бронза фигура“. И ето, ако нѣкога съдбата ме заведе при гробницата на Ататюркъ, убеденъ съмъ, че ще изпитамъ същитъ чувства. Ще съжалявамъ, че приживе не можахъ да вида този изключителенъ човѣкъ.

КОЙТО ПО РАНГЪ И ЗНАЧЕНИЕ СЕ МЪРИ СЪ НАЙ-ВЕЛИКИТЪ РЕФОРМАТОРИ ВЪ СВѢТА.

Може би липсва перспективата на вра-

ЕТО ЧУДЕСАТА, КОИТО СТАНАХА ПРЕДЪ НАШИТЪ ОЧИ И КОИТО ВЪ ГОЛЪМА СТЕПЕНЪ СЪ ЛИЧНО ДѢЛО НА АТАТЮРКЪ.

Тякавъ е човѣка, който вчера напустна житейската сцена, оплаканъ отъ своя народъ, почитанъ отъ всички, които познаваха този герой, покритъ съ световна слава.

Кой може да отрече значението на известни нѣща, които играятъ решителна роля въ живота на човѣка. Та помислете си: не е случайность, че Ататюркъ за пръвъ пътъ е видѣлъ божието слънце въ Солунъ. Единъ човѣкъ, който въ раннитъ дни на своето детинство е наблюдавалъ грандиозната паланорана на Солунския заливъ, сигурно

Рисуника отъ Борнсъ Деневиъ

И ГО ИЗПРАЩА КАТО СВОЙ ЗАМѢСТНИКЪ ВЪ АНАДОЛА.

Безъ да иска, по този начинъ последния султанъ, подвързли въ ръцетъ на амбициозния генералъ алжето за неговото издигане къмъ властъта. Това назначение е първото стреме, на което стѣпва крака на голъмия държавникъ. И той вече не го изпуска. Предъ него вече пѣтятъ въ ясенъ: повдигане националния духъ на Анадола, призоваване подъ знамената на всички турци въ защита на отечеството, подготване армията за борба съ гърцитъ, пренасяне столица въ Анкара и събаране на изгнилия султанскъ тронъ. По този пътъ той върви отъ етапъ на етапъ, хитъръ и гъвкавъ като тигъръ, прикривайки първоначално своитъ цели, дори отъ най-близкитъ си сътрудници. Има ли нужда да следимъ тѣзи стѣпки, които свѣта вече знае! Нѣка за моментъ спремъ погледъ върху този величественъ силуетъ.

КОЙТО ПРИ САКАРИЯ СЪ ЕДИНЪ СМѢЛЪ УДАРЪ ВЛѢЗЕ ВЪ СВѢТОВНАТА ИСТОРИЯ.

Широка и необятна е Азия и само тамъ могатъ да се проявятъ съ широкъ размахъ действията на единъ толкова смѣлъ и толкова голъмъ пълководецъ. Заветъ съ политическото ръководство на държавата въ Анкара, Кемалъ демонично е заветъ съ организацията на армията, съ дипломатическата подготовка на акцията и въ постоянната борба съ политическитъ интриги около него. Въ това време Исметъ паша изнемогва при Ески-Шекиръ, подъ натиска на гръцката армия. Положението е критическо. Противниците на Кемала надигатъ глава и почватъ да съскатъ като змии:

„ИЖДЕ НИ ВОДИ ТОЗИ ЛУДЪ И ПИЯНЪ ЧОВѣКЪ!“

Въ най-решителния моментъ на сражението Кемалъ заминава за фронта. Само човѣкъ съ широки плещи може да се нагърби съ таквава отговорность. Съ опитното око на голъмъ пълководецъ той веднага вижда тежкото положение на турската армия и безъ никакво колебание дава на своя другаръ, Исметъ паша, ясна и категорична заповѣдъ:

— Отстъпление къмъ Сакарна!

Историческа заповѣдъ. Велика заповѣдъ, която може да даде само единъ великъ човѣкъ, изправенъ предъ лицето на историята и предъ бъдещето на

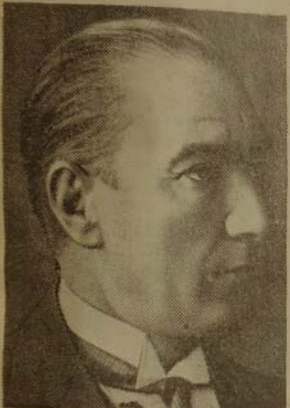
Слово 11 Кастм 1938

1 стр. 3, II —2,50 лв. Държ. и общ. 3 лв. кв. ст.

Смъртта на Кемалъ Ататюркъ

Последните часове на реформатора на Турция. Изборът на нов председател ще стане днес. Кой е най-възроитният кандидат

Анкара, 10 ноември (Хавасъ). Председателът на републиката

Кемалъ Ататюркъ
почина във 9 часа и 15 минути.

Последните часове на Ататюркъ

Истанбул, 10 ноември (Хавасъ). Всички депутати, които се намираха въ провинцията, бѣха извикани въ Анкара. Официалното комюнике, обнародвано по полунощ, съобщава, че председателът Ататюркъ продължава да бѣде въ безсъзнание.

Около леглото на умираещия

Истанбул, 10 ноември (Роитеръ). Съобщава се, че мръ-председателът г. Джелалъ Баяръ, идящъ отъ Анкара, пристигна въ двореца Долия бахче вчера следъ обѣдъ. Турският посленикъ въ Лондонъ г. Фахри Ояръ, голѣмъ приятел на председателъ на републиката Ататюркъ, остана вчера презъ цялѣния день до леглото му. Осичлѣния день до леглото му. Осичлѣния день до леглото му.

ме да се посвещаваме въ служба на нашето сѣлно отечество. Ние трѣбва да заявимъ, преди всичко, че безсмъртното велико дѣло, това е републиканска Турция. Въ тоя тържественъ моментъ правителството е на своя постъ, съзнавайки своя дългъ, както винаги е било. Никой не може да се съмнява, че турската нация е солидарна съ правителството си за запѣване и подържане на съществуващия редъ.

Председателът на Народното събрание, съгласно чл. 33 отъ конституцията, временно изпълнява функциитъ на председател на републиката. Също въ съгласие съ чл. 34 отъ конституцията, великото Народно събрание ще избере веднага новъ председател.

Турският народъ, заедно съ своето правителство и своята славна армия, ще се обедини непоколебимо въ своята мисль и съ цѣлата си душа около човѣка, който ще поеме, съгласно конституцията, тоя върховенъ постъ и ще продължи да следва пѣтя и възхода на нацията.

Съболезнавания отъ България

София, 11 ноември. Освенъ съболезнаванията отъ Н. В. Царя и мръ-председателя, за които съобщаваме на друго мѣсто, турската легация бѣ посетиена и отъ председателя на Народното събрание г. Ст. Мошановъ, който е изказалъ съболезнавания отъ името на народното представителство. Г-нь Мошановъ е изпратилъ съболезнавателна телеграма и до председателя на турския парламентъ.

Всички дипломатически вечери, опредѣлени за снощи, бѣха отменени.

Новъ френски посланикъ въ Берлинъ

На мѣстото на Франсуа Понсе за френски посланикъ въ Берлинъ е назначенъ г. Кулондръ, който тия дни ще вземе новия си постъ.

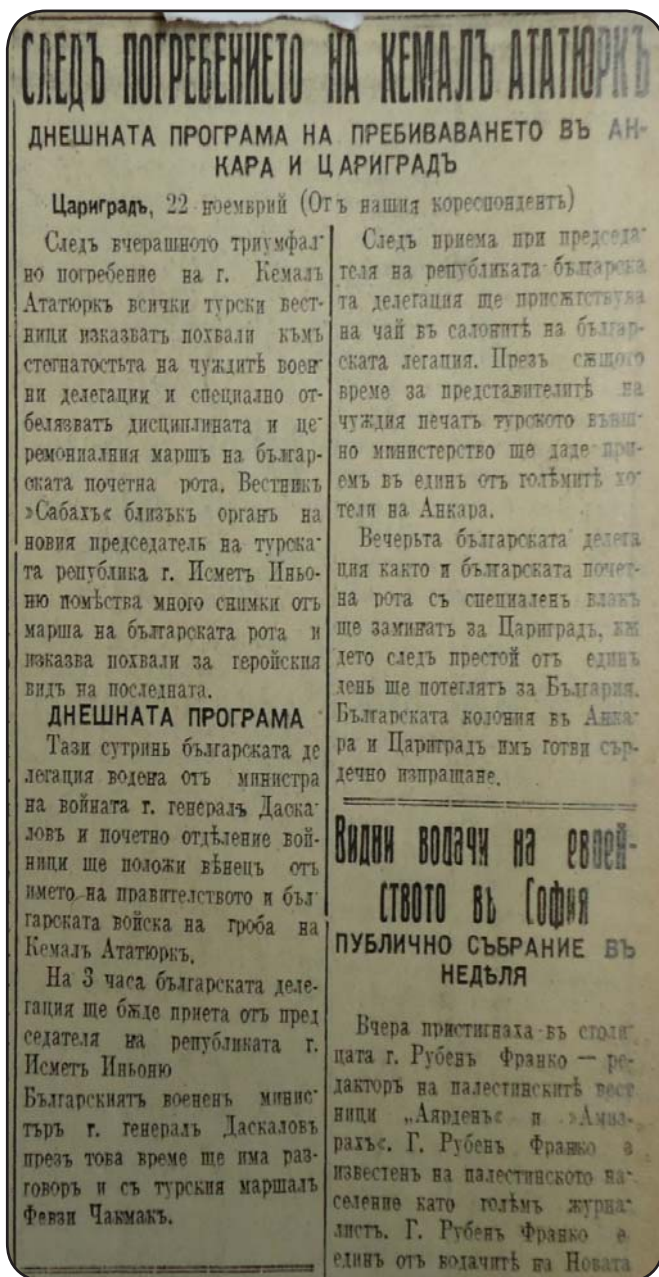
Н. В. Царьтъ въ София
Съболезнавания по случай смъртта на Ататюркъ

София, 11 ноември. Н. В. Царьтъ и царицата и другитъ членове на семейството имъ, идящи отъ Евксиноградъ, вчера сутриньта се завърнаха въ столицата.

Веднага следъ получаване на съобщението за смъртта на председателя на турската република, знамето на двореца бѣ спуснато наполовина въ знакъ на трауръ. Царьтъ е изпратилъ съболезнавателна телеграма до председателя на турския парламентъ. По негово нареждане генералъ-адютантъ г. генералъ Цаневъ и началникътъ на дворецовата канцелария г. Пановъ посетиха турския пълномощенъ мръ г. Беркеръ, комуго изказаха съболезнаванията на държавния глава.

Денъ на мръ-председателя
Вчерашното заседание на министерския съветъ

София, 11 ноември. Министерскиятъ съветъ се събра на заседание на 10 ноември. Прозоритъ принадлежи почти всички еврейски магазини. На Кулманова улица то и въ на столични магазини. Седемъ сина ват Берлинъ (Хавасъ). Въ 12 синегоп опожарени на „Ориент фонната“ це е невредим лѣзата сж лицейски е же предъ Предъ помпи на ограничават глежда, че за да спася мова, които Кордонъ от гравидилъ. Мин предъ пол разисква оу се разотвие Въ нѣколко ностъта е на други перъ рѣши. Само стени се из небого. Бюроа и трална и ку както и осе ще, сж зате какво офиц е обнародва опожаряван Разгроми н Берлинъ, вась). Съв Виена 2 с грабени. М арестуван която пре изземване же у евр Пожари н Берлинъ, вась). Съв роитъ и Б

Dnevnik 22 Kasım 1938

ОЩЕ ВЪ СОФИЯ АТАТЮРКЪ МЕЧТАЕ ДА КОМАНДУВА ТУРСКАТА АРМИЯ.

АТАТЮРКЪ ВЪРВЕДЪ ОБЩЕСТВОТО И ЕЛИТА НА СС
ФИЯ. — БЛЕСТЯЩИЯТЪ ТУРСКИ МАЙОРЪ, КОЙТО ИМ
ПОНИРА НА ВСИЧКИ, ТАНЦУВА НЕУМОРНО, НО ПРОУЧ
ВА ЦЕЛНИЯ ЖИВОТЪ НА БЪЛГАРИЯ. — КАКЪ ТОИ СТА
НА ШЕФЪ НА ТУРСКАТА РЕПУБЛИКА? — ФЛИГЕЛЪ,
АДЮТАНТЪТЪ НА СУЛТАНА, ЗАСТАВА НАЧЕЛО НА
БУНТОВНИЦИ И ОСНОВАДА НОВА ТУРЦИЯ — ЧОВЪ
КЪТЪ КОИТО КОПИРА ДЪРЖАВНОТО СТРОИТЕЛСТВО
НА БИВШИЯ ЦАРЬ ФЕРДИНАНДЪ.

Изгледът от резиденцията на Кемал Ататюрк.

Кемал Ататюрк, председател на турската република, обикновено прекарва два месеца в София от 1913 година до края на 1915 година. Младият майорът, езикът и изключително внимателен към нещата, с които има общение и връзки, той лесно печели признание сред турците.

През тази епоха, Кемал Ататюрк опознава дълбоко България и живо се интересува от всички промени на тази земя.

АТАТЮРКЪ НА БУЛАИРЪ,
Разговаряйки с г. Дим. Ачънъ, един от близките приятели на Ататюрк още от тогава, когато преобявява в София, той ни казва:

— Ататюрк съвсем да спечели великата стъпката на езици в София, макар че през една година преди това, през Балканската война, обичайно на оперативното отделение на турската армия в Булаир и се беше била средно българската армия. Той обича от малкината турски офицери които истински познаваха българската армия. Той и پہвеше много от войната си.

АТАТЮРКЪ ВЪ СОФИЯ.
Ататюрк амонираше със своята интелигентност в София. Поддържане приятелски връзки със семейството на професор Ипирък, никога не отстъпуване на прочутият официални приеми по това време, на г-жа и с-во генералъ Рачо Петровъ, които представляваха центъра на българското интелектуално общество. Ататюрк обичаше младите и талантливите. Близкият личенъ таваноръ, той посещаваше и много частни кабинети.

На един багъ Ататюрк, макар като индигеранъ, взури стана награда.

ЛИЧЕНЪ ПРИЯТЕЛЪ НА Т. АЛЕКСАНДРОВЪ

въ отпусък в България и отидо прекара два месеца между нас.

ПОБЕДИТЕЛЪ НА РУСИТЪ.
По-късно го изпратиха да се бие в Кавказъ и Армения срещу русите. Бойната му дейност, особено при Ванъ и Етлинс, му донесе едно сладко друго чиноветъ полковникъ и генералъ.

Презъ 1917 година той започна от гарата Хандаръ Нава, Цариградъ, като шефъ на сегашната турска армия в Алепъ. Тукъ, азъ се запознахъ с Цариградъ и лично го изпратихъ, заедно с турския генералетъ, за поина му постъ.

Кемал Ататюркъ говори.

На той не стои дълго време тукъ; не изоста да изгладни оперативния планъ на германския генералъ Фалкенхайдъ и изпусна седмната армия. Това биде, безсъмнено, същиятъ актъ. Но никога не дръзна да го прозвезда, защото Ататюркъ вече не го има война индигерантство.

БУНТОВНИКЪ — ФЛИГЕЛЪ АДЮТАНТЪ НА СУЛТАНА.
Когато съюзничитъ изпратиха Цариградъ, Ататюркъ, биде

АТЕСТАЩИТЪ НА СЛУЖИТЕЛЪТЪ ПО ВЪРХЪТО ИТО М-80

КАКЪ ШЕ СТАВАТЪ ЗАРАДЪ ПРЕДЪ ПОВИШЕНИТА СЪОБЩЕНИЕ НА АРМИИТА, министерството на външните работи въвежда атестационни листове за служителите по ведомството на консулствата включително и на общинските служители. Тези атестационни листове се вече разработени попълват, след което ще се повдигат за съхранение в министерството. Въз основа на тези атестации ще стават изпитания и повишенията за служителите.

Въ министерството на външните работи се вече разработени разпоредителни фирми на изпълнение от общинетъ. Тези държатъ данни, отъ които може да се добие представа за икономическия обликъ на всяка община. Тези данни се вече систематизиратъ. Резултатетъ ще бъдатъ изпозувани при провеждането на разни реформи.

САМОУБИСТВОТО ПРИ ГАРА ПОДУЕНЕ

Вчера 2 часа следъ война в района на гара Подуене близо до семафора се извърши подъ милицията твърде малък една възрастна жена, преръчана крапа и тукъ рана, но още жива, лежала биде отнесена въ болницата, където следъ малко починала. Преди да тире нещастията съобщава че се нарича Стоянъ Филипова Антонова, 50 години, живуща на ул. Тевнолу 24.

Театъръ и кино

- Народен театъръ — Ассени в къмпето.
- Одесон — Унгарска разплата.
- Кооперативенъ — Белевски вложина.
- Театъръ за народа (Бла. Саволевъ 47) — Тъмно дупка.
- Театъръ «Ренесансъ» — драматична «Министроветъ» отъ М. Нунитъ.
- КИНО.
- Модеренъ — Магда.
- Ролетъ — Женски ателир.
- Пачелъ — Бюковитетъ ерп.
- Глория — Уманитетъ донкъ.
- Сл. беседа — Карменъ.
- Европа паласъ — Тараканъ.
- Култура — Манякъ.
- Славеновъ — Целотъ члъкъ отъ еста.
- Манадония — Циганка отъ соция.
- Кемусъ — Тривогата въ Саволевски мортъ.
- Калиталъ — Цигански таванъ.
- Савоя — Рамона.
- Салуиъ — Ботея.
- Подемъ — Възвратъ белевски.
- М. Влайнова — Една жена отъ мортъ.
- Феннисъ — Загладитетъ отъ мортъ.
- В Бомби вадъ Шанка.
- Уфа — Креститетъ азъ мортъ.

Вчера замина българска делегация за погребението на Ататюрк

Вчера, 1 часа на обяд, съ специален влак отпътува цялата наша делегация, начело съ м-ра на войната г. ген. Даскаловъ, за да представлява България на погребението на Ататюрк.

Делегацията бѣ върната отъ представителя на Н. В. Царя, ген. Цадовъ, мръ председателя г. Кьосевъзовъ, министритъ Недевъ и Ганевъ, помощникъ и въкъ щаба на войската ген. Хаджитковъ, генералитъ Марковъ, Жилковъ и много други висши военачалници, военния комендантъ на столицата полк. Юрдановъ, пълномощниятъ министри на Югославия и Турция г. г. Юрдичъ и Бекеръ и др.

Съ същия влакъ замина и почетната рота отъ първи пех.

отъ мръ ген. Даскаловъ.

Мрътъ на войната ген. Даскаловъ и нѣтъ на столицния гарнизонъ ген. Лукашъ се при дружаватъ отъ адютантитъ си майоръ Станчевъ и майоръ Геновъ.

Къмъ същия влакъ бѣхо привачени и вагонитъ, съ които пътува югославската делегация, съ която стана тържествена среща на столицния гара.

Следъ обѣдъ къмъ 5 часа експреса преминаха презъ линията, на пътъ за Австрия, делегацията на Великобритания и Унгария.

Днесъ следъ обѣдъ на часа съ експреса ще пътува германската и французската делегация.

**Mustafa Kemal Atatürk'ün
cenaze töreni nedeniyle Türkiye'ye gelen
Bulgaristan Askeri Merasim Kıtası**

Dnevnik 18 Kasım 1938